

بسم الله الرحمن الرحيم

سوره مبارکه شرح

استاد ضرابی اسفند ۱۳۹۹

جلسه دوم ۹۹/۱۲/۹

آیات شریفه: «أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ (۱) - آیا برای تو سینه ات را نگشاده ایم (۱)»

عنوان : پیام عام و همه شمول سوره مبارکه انشراح

اولین مطلب یاد آوری این نکته است که خطاب در این آیه شریفه اختصاص به پیامبر اسلام (صلی الله علیه آله و سلم) ندارد و شامل همه مؤمنین می شود. اگر در این سوره شریفه خداوند نعمت هایی را که به پیامبرش عنایت کرده می شمارد و وعده می دهد که با هر سختی آسانی خواهد بود و از او می خواهد که بعد از فارغ شدن از هر کار مهمی به کار دیگری پردازد، این مطلب نسخه سعادت است که خداوند آن را نه تنها برای پیامبرش بلکه برای همه انسان ها ارائه نموده است.

اکنون به این سه فراز از این سوره شریفه دقت کنیم که:

۱- یادآوری نعمت های الهی در حق انسان است.

۲- یاد آوری این نکته که سختی های این دنیا موقت هستند و تحمل آنها برای کسی که در راه خدا آنها را تحمل می کند به گشایشی مضاعف خواهد رسید.

۳- یادآوری این نکته است که انسان وقتی امر مهمی را با موفقیت به اتمام می رساند به خود استراحت می دهد و این رها کردن خود تا پرداختن به امر مهم

دیگر رخنه‌ای است که شیطان از آن بهره برده انسان را به غفلت و کوتاهی می کشاند از این رو خداوند می خواهد که انسان راه این رخنه را ببندد.

هرچه دارم از تو دارم ای خدا! نعمتت همچون خودت یکتا خدا!

عنوان: اهداف و نتایج یادآوری نعمت‌های خداوند

از آنچه درباره شرح صدر از آیه شریفه « أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ » در بحث «بسم الله الرحمن الرحيم» گفته شد نتیجه می‌شود که شرح صدر محصول یک مجموعه‌ای از صفات است که در انسان ایجاد می‌شود و همه آن صفات همگی ریشه در ذکر و یاد نعمت‌های خداوند و مهربانی‌های او در حق انسان دارند؛ اساساً یادآوری نعمت‌های خداوند، از روش‌های بسیار سودمند تربیتی است. نعمت‌هایی که جایی از این جهان از آن خالی نیست. وقتی نعمت‌های خداوند را درباره خومان یادآوری می‌کنیم بی‌اختیار زبانمان به حمد و ستایش او باز می‌شود. و دیگر اینکه او را شکر می‌کنیم و شاکر نعمت او خواهیم بود و دیگر اینکه در قلب خود احساس محبت به او می‌کنیم و دوستدار او می‌شویم و دیگر اینکه به بندگی و عبادت او رغبت پیدا می‌کنیم و عبادت او را می‌کنیم، دیگر اینکه مراقب هستیم که نافرمانیش نکنیم یعنی اهل تقوا می‌شویم و دیگر اینکه از بدی‌هایی که داریم دست برمی‌داریم یعنی به راه راست برمی‌گردیم و دیگر اینکه به مهر و عطوفت و بخشش او بیشتر امیدوار می‌شویم و این امیدواری ما را به او نزدیک تر می‌کند و دیگر اینکه این حالات خوب منجر به رستگاری می‌شود و این عاقبت خوش یادآوری نعمت‌های خداوند است.

به ما تعلیم نفی «ماسوا» کن شهادت ورد سرتا پای ماکن

شهادت غیر نفی «ماسوا» چیست ز بعد لای نفی الا خدا چیست

عنوان: یاد نعمت ، حمد و ستایش

در قرآن کریم می‌خوانیم که: « و اسبغ علیکم نعمه ظاهرة و باطنه - خداوند نعمت های ظاهر و باطن خود را بر شما تمام کرده است» (لقمان ۲۰)

امیر مومنان علی (ع) می‌فرماید: «اوصیکم ایها الناس بتقوی الله و کثرة حمده علی آلائه الیکم و نعمائه علیکم و بلائه لدیکم فکم خصکم بنعمة و ندارکم برحمة اعورتم له فسترکم و تعرّضتم لاخذه فأمهلکم - ای مردم! من شما را به تقوای خداوند و حمد فراوان بر نعمت‌ها و احسان و رحمتش که بر شما فرو باریده است، سفارش می‌کنم. چه بسیار نعمت‌هایی که ویژه شما قرار داد و شما را به رحمت خویش مورد عنایت خاص گردانیده؛ شما عیب‌های خود را آشکار کردید و او پوشاند، و خود را در معرض مؤاخذة او قرار دادید، اما به شما مهلت داد.» (نهج البلاغة ؛ ج ۱ ، ص ۲۷۸)

ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی
نروم جز به همان ره که توام راه نمایی
همه درگاه تو جویم همه از فضل تو پویم
همه توحید تو گویم که به توحید سزایی

عنوان: یاد نعمت، شکر و محبت

هشام بن احمر می‌گوید: «در اطراف مدینه به همراه امام موسی کاظم علیه السلام حرکت می‌کردم که حضرت از مرکب خود به زیر آمد و به سجده افتاد. سجده به طول انجامید تا آنکه حضرت سر بلند کرد و سوار بر مرکب گردید. عرض کردم: فدایت شوم، چرا سجده شما طولانی شد؟ فرمود: «انّنی ذکرتم نعمة انعم الله بها علی فاحببت ان اشکر ربی - به یاد نعمتی افتادم که خدا به من عطا فرمود دوست داشتم پروردگارم را شکر گزارم.» (الکافی ؛ ج ۲ ، ص ۹۸)

در مناجات دلنشین «شعبانیه» چنین زمزمه می‌کنند: «الهی لم یزل برک علی ایام حیوتی فلا تقطع برک عنی فی مماتی. الاهی کیف آیس من حسن نظرک لی بعد مماتی و انت لم تُؤلّنی الا الجمیل فی حیاتی - خدایا پیوسته در دوران زندگی، نیکی تو بر من می‌رسد، پس نیکی ات را در هنگام مرگ از من مگیر. خدایا من چگونه مأیوس شوم از اینکه پس از مرگ مورد حسن نظر تو واقع گردم، در صورتی که در دوران زندگی ام جز به نیکی سرپرستی ام نکردی.»

خداوندی چنین بخشنده داریم که با چندین گنه امیدواریم

جابر جعفی از امام باقر علیه السلام نقل می کند که آن حضرت فرمودند: «إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ فِيكَ خَيْرًا فَانظُرْ إِلَى قَلْبِكَ فَإِنْ كَانَ يَحِبُّ أَهْلَ طَاعَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ يَبْغِضُ أَهْلَ مَعْصِيَتِهِ فَفِيكَ خَيْرٌ وَ اللَّهُ يَحِبُّكَ وَ إِذَا كَانَ يَبْغِضُ أَهْلَ طَاعَةِ اللَّهِ وَ يَحِبُّ أَهْلَ مَعْصِيَتِهِ فَلَيْسَ فِيكَ خَيْرٌ وَ اللَّهُ يَبْغِضُكَ وَ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ - هرگاه خواستی بدانی که در تو خیری هست به دلت نگاه کن اگر اهل طاعت خدا را دوست و اهل معصیت خدا را دشمن داشت در تو خیر هست و خدا هم تو را دوست دارد ولی اگر اهل طاعت خدا را دشمن و اهل معصیت خدا را دوست داشت ، خیری در تو نیست و خدا هم با تو دشمن است و انسان با کسی است که دوستش دارد.» (الوافي ؛ ج ۴ ، ص ۴۸۴)

عشق و محبت به خداوند متعال رمز آراسته شدن فرد به صفات الهی است و او می تواند با تقویت محبت خویش به خدا بدون احساس ملالت و دشواری، خود را مزین به صفات ارزشمند الهی سازد

خداوند به موسی علیه السلام وحی کرد: «احببني و حببني الي خلقی. قال موسی: يا رب انك لتعلم انه ليس احدٌ احب الي منك، فكيف لي بقلوب العباد؟ فاوحى الله اليه: فذكرهم نعمتي و آلايى فانهم لاينكرون مني الا خيرا - مرا دوست بدار و مرا محبوب مخلوقاتم گردان. موسی (ع) گفت: پروردگارا تو می دانی که کسی محبوب تر از تو در نزد من نیست. اما چگونه دل بندگانت را متوجه تو سازم؟ پس خدا به او وحی کرد: نعمتم را به یاد ایشان آور که آنان مرا جز به خیر یاد خواهند کرد.» (بحار الأنوار ؛ ج ۶۷ ، ص ۲۱)

و نیز به موسی (ع) فرمود: «اذكرهم ايادي عندهم، فانك اذا ذكرت ذلك لهم احبوني»؛ نعمت های مرا به یاد ایشان آور؛ چراکه هر گاه چنین کنی مرا دوست خواهند داشت. (بحار الأنوار ؛ ج ۶۷ ، ص ۲۲)

محبت در انگیزه عبادت خداوند که محصول یادآوری محبت ها و نعمت های خداوند است آنچنان است که می تواند انسان را از نعمت به ولی نعمت برساند؛ امیرمؤمنان علیه السلام فرمودند: «ان قوما عبدوا الله رغبة فتلك عبادة التجار و

إِنَّ قَوْمًا عَبَدُوا اللَّهَ رَهْبَةً فَتِلْكَ عِبَادَةُ الْعَبِيدِ وَ إِنَّ قَوْمًا عَبَدُوا اللَّهَ شُكْرًا فَتِلْكَ عِبَادَةُ الْأَحْرَارِ - گروهی در عبادت و اطاعت انگیزه رغبت و میل دارند و برای دست یابی به منافع اخروی خدا را عبادت می نمایند که این رقم عبادت، عبادت تجار و بازرگانان است که هدف سودجویی است. گروهی دیگر به خاطر ترس از عذاب، خدا را عبادت می کنند، این هم عبادت بردگان است. گروهی هم از روی شکر و انگیزه سپاس از نعمت های فراوان خداوندی عبادت خود را انجام می دهند و این عبادت آزادمردان است. «(تحف العقول؛ ج ۱، ص ۲۴۶)

اگر لطف تو دامن برفشاند ز ما جز نیستی چیزی نماند
بود بی رحمتت اجزای مردم صفت های بد اندر نیستی گم...

عنوان: یاد نعمت، تقوا و عبادت

در مورد چیستی حقیقت تقوای الهی ابوبصیر از امام صادق علیه السلام درباره آیه شریفه «اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ - از مخالفت با خدا بترسید، چنان که سزاوار ترسیدن از اوست» سؤال نمود. آن حضرت فرمودند: «يَطَاعُ فَلَا يُعْصَى وَ يُذَكَّرُ فَلَا يَنْسَى وَ يَشْكُرُ فَلَا يَكْفُرُ - همواره مطیع اوامر الهی بودن و هرگز گناه نکردن، پیوسته به یاد خدا بودن و هیچ گاه او را فراموش نکردن، همه نعمت های خدای را سپاسگزار بودن و هرگز ناسپاسی نکردن.» (تحف العقول؛ ج ۱، ص ۳۶۲)

یاد نعمت های الهی حیایی ایجاد می کند که فرد را از ارتکاب گناه بازمی دارد. امام علی علیه السلام در بیان ارتباط یاد کردن نعمت ها و تقوا می فرمایند: «فَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي نَفَعَكُمْ بِمَوْعِظَتِهِ وَ وَعَظَكُمْ بِرِسَالَتِهِ وَ اَمَّنَّ عَلَيْكُمْ بِنِعْمَتِهِ - پس بترسید از خدایی که شما را از موعظت خود بهره مند ساخت، و با فرستادن پیامبران پند داد، و با نعمت خود رشته منت به گردنتان انداخت.» (بحار الأنوار؛ ج ۶۷، ص ۲۸۴)

در حدیثی دیگر، آن حضرت خودداری از گناه را کمترین حقی می دانند که فرد موظف به رعایت آن در برابر نعمت های الهی است: «اقل ما يلزمكم الله الا

تستعینوا بنعمه علی معاصیه»؛ کمترین چیزی که باید شما آن را ملاحظه کنید آن است که با نعمت های خداوند او را نافرمانی نکنید(نهج البلاغه؛ ج ۱، ص ۵۳۳)

خداوندا ازین دریای جودت بده یک قطره تا آرم سجودت
مرا از بحر جودت شبمنی بس ز داروخانهات یک مرهمی بس...

عنوان: یاد نعمت، بازگشت از بدی‌ها و امید به خدا

حضرت علی علیه السلام در این زمینه می فرماید: «و لو فکروا فی عظیم القدره و جسیم النعمه لرجعوا الی الطریق و خافوا عذاب الحریق - و اگر این مردم در عظمت قدرت و بزرگی نعمت او می اندیشیدند به راه راست باز می گشتند و از آتش سوزان می ترسیدند. خدایا من چگونه مأیوس شوم از اینکه پس از مرگ مورد حسن نظر تو واقع گردم، در صورتی که در دوران زندگی ام جز به نیکی سرپرستی ام نکردی.»(نهج البلاغه؛ ج ۱، ص ۲۷۰)

ازین گفتن، خدایا، شرم دارم و زان حضرت به غایت شرمسارم
ز فیض خود دلم پر نور گردان زبانی را ز باطل دور گردان

عنوان: یاد نعمت، نیکی و رستگاری

در سوره مبارکه ضحی خداوند بعد از اینکه نعمت‌های خود را در حق پیامبرش می‌شمرد، از او می‌خواهد که او نیز در مقابل، در برابر یتیم و سائل، نیکوکار باشد: «أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ وَ وَّجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ وَ وَّجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَ وَّ أَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ وَ وَّ أَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ - آیا او تو را یتیم نیافت و پناه داد؟! و تو را گم شده یافت و هدایت کرد، و تو را فقیر یافت و بی نیاز نمود. حال که چنین است، یتیم را تحقیر مکن، و سؤال کننده را از خود مران، و نعمت های پروردگارت را بازگو.»

همچنین در سوره مبارکه کوثر پس از ذکر نعمت کوثر که به آن حضرت عطا فرموده از او می‌خواهد که برای پروردگارش قربانی کند و این در کنار جهات دیگری که در این آیه شریفه لحاظ شده است یعنی رسیدگی به فقرا و نیازمندان

«إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ- ما به تو کوثر [خیر و برکت فراوان]
عطا کردیم! پس برای پروردگارت نماز بخوان و قربانی کن.»

حاصل این همه چیست جز فلاح و رستگاری که به امید آن این همه راه را بنده
می‌پیماید: «فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ- پس نعمت های خدا را به یاد آورید،
شاید رستگار شوید!» (اعراف/۶۹)

تو را دانش و دین رهاند درست	در رستگاری ببایدت جست
چو خواهی که یابی ز هر بد رها	سر اندر نیاری به دام بلا
بوی در دو گیتی ز بد رستگار	نکو کار گردی بر کردگار
به گفتار پیغمبرت راه جوی	دل از تیرگی ها بدین آب شوی
اگر چشم داری به دیگر سرای	به نزد نبی و وصی گیر جای
براین زادم و هم براین بگذرم	چنان دان که خاک پی حیدرم